

Виряжала-с мене мила по-над тоті гори,
 Розчесала-с кучерики по-над чорні брови!
 Кучерики розчесала-с, вни си якотили,
 Бувай, любко, здоровенька, вже-м си розлучили...

А верх него орли впали!

А як вони в село впали, то гаддя крильми збило і над селом хма-рою заклекотіло та й присні душі у село закликало.

А село здригається та й сонечка визирає, аби вийшло з Божого ока тай аби тоті хмари розігнало. Аби над селом небо сійнуло. Аби навернулося золоті дуги, ясні мечі...

Ясні мечі в стрілецьких ручках, золоті дуги в стрілецьких бровах, ярії рожі в стрілецьких ніжках, ясні зорі над головами. А присні душі аби пощезали пріч за ріками, за горами, за синім морем...

Жду милого та й сподіваюся із Підгір'ячка, із-під сонечка, із далекої України...

БЕЗРОБІТНИЙ.

Б. ТЕНЕТА.

В и гадаєте, що легко писати оповідання? Якби-то-ж так? Вчора, наприклад, я чув цікаву розмову одної панночки... Яка рація їй поступати в інститут? (не біда, що й не прийняли). Проїде вона курси машиністки-друкарки і за допомогою Івана Семеновича (це інженір, що підчас лєнінського набору проліз у партію; вона спочатку навіть не повірила, щоб такий солідний і т. д.), улаштується на посаду і стане комуністкою. Не комуністкою, власне, а партійною.

От, хотів написати на цю тему й мораль ще додати хотів, що мовляв через таких і все діло псується, не пускайте таких шкурників, товариші-робітники, до партії!

Хотів, та нічого не вийшло... На пустий шлунок не напишеш! Я кинув цю справу й тепер лежу на пісочку догори черевом і прислухаюся до шлунокової музики. А він—гомонить:

— Тепер вже дванацята година, а ти дав мені невелику роботу лише вчора один раз о четвертій годині, а сьогодні ще не давав.

Він завжди бурчить, отой шлунок! І коли даєш йому, напихаєш по саму горлянку, і коли не даєш нічого 20-30 годин.

Я дивлюся на нього... власне, не на нього, а на впалий, засмажений живіт... починаю гладити його, але він не вгаває. Сердюся.

— Чорт забери, нареші: та хто-ж для кого? Чи шлунок для людини чи людина для шлунку?

Це важливе філософічне питання, розв'язання якого принесло-б спокій. Але моя слабка голова не може довго зупинитися на якій-небудь проблемі.... ще раз полощуся в Дніпрі і йду додому.

О, щастя завжди приходить випадково... от назустріч іде бабуся, звичайнісінька собі бабуся і... хто-б міг гадати, що це моє щастя?!

Я був у цьому самому костюмі, ця-ж кепка, ці-ж черевики на босих ногах... Шлунок мій хрипів, як дірявий паровий казан; я-ж намагався заглушити його „Комуністичним маніфестом“. Читав уважно, читав пильно. Хтось сіпа за руку. Бабуся стоїть, дивиться на мене критичним оком і каже:

— На хлібця!

Я здивувався, але взяв. (Не кожен день на вулиці хліб знаходять). Коли відходив, то почув, як вона зверталася до когось і казала щось про „блаженного“. Грім і блискавка! Хрін та капуста! Але це не важно. Важно те, що я знову можу піти на Дніпро. (На біржу завтра!) Він, як голодний пес, лиже мені ноги. О, мій вірний пес! Я-ж, його володар, брудний, як свиняча нога, лежу в позі босяка Максима Горького, доїдаю хліб. Кусень був здоровенний.

Власне кажучи, лише через це я й пишу, бо для письменника хліб—це, що вугіль для машини.

Я це знаю з власного досвіду.

Це моє нещастя, що я—та машина, що мусить писати. Поки не їм, не пишу, як з'їм—починається... Сказано стрибають думка за думкою, летять, плутаються і я опиняюся в стані собаки, що силкується спіймати свого хвоста. Правда, коли довгий хвіст, то але для цього треба обідати що-дня.....

Вам може чудно, що я в 1925 році гину від голоду. Правда, але мій номер на біржі 8524. Розумієте? А потім мене на заводі комісія не пропустила; тих, що бажають,—дуже багато, так що беруть перебираючи, а потім... Та що-ж, не про все-ж усім і казати...

Вечір. Над хмарами хмари мости розгорнули.

Над тим боком туман.

Як той сивий туман, надходить важка, отруйна нудьга. Без усякого догляду думки снують то важкі й тупі, то ясні й гарячі, як блискавка.

Повз вікно хтось несе білий хліб і кавун...

— Ех, якби та цього кавуна!

Але-ж сьогодні у одного знайомого, коли я промовив, що майже нічого не їм, на запросини з'їсти—відмовивсь. От дурний! я сиджу і гірко на себе нарікаю.

А вечір зорі розсипав... От іде дівчина, дивиться, певно чекає когось.

Дайте, ах, дайте мені шматок хліба, я-б написав про дівчину, бо... я більше не можу! Я не можу не написати про неї!

Що я зробив кому?

Шлунок, ніби лютий звір, вив і кусав. Під горло підходив кислий шар, а голова крутилася. Я лазив по всіх куточках і шукав шматків і обгризків.

О, я тепер став хитрий!

Коли іноді я дістаю хліба, я завжди залишаю шматок, правда, не-великий. Я вгортаю його в папір і кидаю як-найдалі в куток, а як хата рідко коли підмітається, то завжди знадхожу де-що... Загортаю я для гігієни.

Але сьогодні не було нічого; клята хазяйка підмела ще ранком! Я це взнав зразу-ж, як уліз у вікно; мої папери були складені акуратно, а віник стояв у кутку...

Сьогодні буде одна з тих ночей, коли я стаю звірем. В такі ночі я пишу великими літерами на шматках паперу. Думка загострюється, нишпорить по всіх кутках голови, витягає старі спогади, без жалю кри-тикує все дороге й рідне...

Але рука не може всього написати: так швидко, як у бурю, несуться думки...

В такі ночі я проклинаю й вию.

Потім приходиться криза.

Лягаю на підлозі, на рядні (бо хазяїн забрав усі речі), очі в стелю... Як на екрані пройшла ковбаса, хліб і кавун... це—початок. Зараз за вікном буде око... Я вже знаю наперед увесь програм. Це око убійчовперто буде вдивлятися в мене й розглядати, вивертати мій порожній шунок... Воно не мигне, не змінить свого виразу. Потім, коли я зовсім знесилюся від цього проклятого погляду, прийде хто-небудь. Я лежу й міркую: якщо прийде стара жінка, це погано, бо буде примушувати мене сідати до столу й писати...

А коли прийде дівчина, то буде сміятися і плакати наді мною...

Хтось на голову поклав обруч і душить з усіх боків, а по ньому невідомі бондарі клепають...

От розчиняються двері. Хто-б це? Чи жінка стара, чи дівчина? Над головою схиляється знайоме обличчя.

Це Варя.

— Що з тобою?

— Голова болить просто...

— Чи підемо на горку?

— Підемо.

Унизу місто драконом лягло... І далеко голодний кричить пароплав.

— Чи будеш їсти?—питає.

— Хм... Можна. Дай трохи,—кажу байдуже, а всередині, аж пече.

Кусень хліба й ячня щезають, як у безодні...

— Ще?

— Ти, може, сама будеш їсти?

— Ні, не хочу. Я для тебе принесла.

— А хіба-ж ти знала, що я їсти схочу?

— Їж собі. І хоч зо мною будь щирим.

— Ну, добре. Ще є?

— Є ще диня й хліб.

— Буду щирим: це мало, ще-б пару яєць, дві, три дині і хліба... хоч з фунт.

Зорі вже так хитро-насмішкувато миготять, а шунок, як лев після вловів, заснув і уркоче...

Я в степу. Лежу й солому жую.

Це не їжа, а все-ж... коли слина перемішується з соломою, ковтаю: шунок на хвилину затихає...

Жуючи повертаюся з степу. Зустрів знайомих і зайшов до них. Певно я їв не звичайно, бо всі дивилися здивовано, тоді я пояснив:

— Бачте, пішов я ще зранку у степ та забув узяти гроші, а вертатись було не охота...

А йдучи додому, був п'яний від їжі. Це я почув, як доїдав останню скибку кавуна. Тепер, широко розставляючи ноги, я іду й міркую:

— От якби знайти червінця!

Ніч усе більше ясніла, місяць дряпавсь усе вище й вище—стискую руки і звертаюся до місяця:

— Ми ще повоюємо!—погрожую кулаком і обгортаю дерево ніжно-ніжно. Мені здається, що це та дівчина, що приходиться до мене; ні, це—Варя. Все рівно, вони однакові. Хтось кличе:

— Чого кричиш?

— Я—кричав? ні, ні, то йому почулося...

Але той підходить. Це міліціонер. Придивляється. Обличчя молоде,

безвусе... Мені стає весело і я шкирю зуби: гр-р-р...—як пес. Той відлітає й хапається за рушницю.

— Хто ти?—чую я зляканий голос. Заспокоюю, даю закурити і він відходить...

— А добре-б було заснути хоч на хвилину! Ні, не можна, додому треба. А вдома вікно зачинене; це один з чергових номерів хазяйки. Вона мене виживає. Стукаю, поки не відбиваю кулаків. Відчиняє, бурчить.

Прокинувся у дев'ять. Ну, їсти ще не хотітиметься годині дві: велике діло звичка! Через це могу де-що написати... Сідаю й пишу, але з голови не вилазить ні однієї думки.

Починаю лаяти себе: не допомагає. Тоді лагідно вмовляю:

— Ну, ну, треба-ж написати... Що-ж, ти даремно вчора їв?..

Так, так, тобі зовсім не варто давати їсти, бо ти однаково нічого не пишеш.

Хитаю головою, докоряю. Ні, сьогодні діла не буде... і, здається, час на біржу. Чергове чекання...

А біржа гомонить. Там баби лаються, а там мільйонер зганяє когось з парканчика.

— Зійди, кажу тобі!—кричить він.

— П-ш-ла!—відповідає той.

— А, так ти ще? Здазь, кажу!

Але в цей момент відчиняється вікно й чути голос:

— Слюсар-водопроводчик!

— Є!—Є!

Десятки рук простягаються, штовхають один одного, лізуть. Картки відбирають. Одну залишають, решту повертають, щасливий відходить, крутить цигарку й закурює. Інші знову чекають.

Курять, лускають насіння, лаються, і провадять приємну бесіду.

— А, вона, стерва, з іменним...

— Знаємо ми!

— Куди лізеш?

— Я, братва, вже чотири роки ходжу у цю шукалку, чорт-би її задрал!

— Гей, чоловіче, ногу віддушив!

— А ти чого розчепірився, як корова?

— Го-го!!

— Тю-тю!!

— Товариші, тихше...Граждане, не налягайте—глас вопіючого впустелі.

— Ід-ди до такої-то матери!

— А ти що? По зубе хош?

— То-то...

Стою, очмарів... Нарешті, чую:

— Штамповщик-картонажник!

О, щастя! Я один подаю картку. О, радість!

— Штамповщик, штамповщик!—кричить хтось—тут тільки що був ще один!

— А вам яке діло?—кричу я люто.

— Ванька, а, Ванька, йди! Штамповщика кличуть!

Приходить Ванька, дає картку. Його номер менший і мою картку повертають. Свинство! Питаю:

— Чи не будуть ще викликати?

— Ні, на сьогодні немає...

Іду геть. Куди-б його піти? Ні, сьогодні краще пропустити день, бо ще трохи є грошей. Так, так... піду, коли зовсім буде погано.

А сонце пече, аж страшно. Слабий я. Як штампувати буду? Завжди так, як з'їм трохи, так і немає сили, а здається, що повинно-б бути навпаки..

З біржі я пішов у міський сад. Був, поки почали вигонити безбілетних. Повертався, уже смеркати почало. А на розі Проспекта й Великої—кафе. Музика грає, а люди їдять. Як вони можуть їсти так поважно, потроху... І їдять вони таке жирне. А мене вже нудить від жирного. Такий жалі! Вчора мене частували салом. Ах, такий жалі! Я не міг їсти сала! Стає боляче до сліз: я не міг їсти!

— А що, якби зайти й показати їм дулю, таку суху і тверду, жилувату! А отого з червоною шиєю накрити тарілкою з супом!—приходить дурна думка... Вона чортиком шепоче на вухо і гвинтиком залазить у саму середину. Вона штовхає ноги, але я сперечаюся:

— Ні, ні, — відходжу як-найдалі. Почуваю, знову буде на мене дивитися око... а, можливо, що я напишу вірша, я-ж під'їв трохи!

Я непомітний, невідомий, іду по вулицях
І на обличчях читаю щось...
Я весь обідраний, голодний, хворий я
Іду хитаючись, але в грудях життя...

Зустрічаю багато я: тисячі.

І при світлі холодного місяця
Вдень кудись поспішають вони,
— А куди, для чого? —

Не спитав я нікого, бо не хтів.

Я візьму їхні душі і виверну,
Потім все їх болото, всі муки,
Всі їх рухи з'єднаю у звуки,
Заспіваю.—А для чого?— Не знаю.
Я мушу... я змалюю їх душу.
Інших прикую диким реготом,
А до інших підійду я ніжно,
Ніжно, ніжно і щось дивовижне
Розцвіте, як лілеї... й чи зможу-ж я скелі
Чи зворушу? Все єдино—я мушу!

Я не буду дивитися в вічі,
Бо ясні і холодні, як ночі,
Завжди брешуть ті очі,
Сміючися, брехливі і в горі,
Брешуть очі... неначе...

Що-ж я плачу?...

Я стою й пишу, хтось здивовано зупиняється й роздивляється мене. Хтось штовхає і прохає вибачити.. Але мені байдуже, я знаю, що на сьогодні не буде ні ока, ні жінки, ні дівчини, бо я вже розрядивсь. Голова працює весело й легко, шунок трохи.. але, не людина для шунку, а шунок для людини!

Ранком грошей дістав. Без усякої мети, заклавши руки в кешені, я ходив по базару. Коли це до мене підійшла якась пані й попросила понести кошика додому. Я відніс і одержав за це цілих п'ядесят копійок. Цілих п'ядесят копійок! Це було так дивно, так чудно, що я не знав тепер, що робити...

В Сельхозсоюзі ковбаса є... Іду туди, але там чортові прикажчики бачать, що я куплю лише 1/4 хунта. Вони відпускають іншим і ходять мимо мене з задраними високо носами. Але я чекаю. Нарешті:

— Скільки за хунт цієї?

Я не можу докінчити, бо рот повний слини. Ковтаю й чую:

— Сімдесят копійок.

Повертаюся й виходжу знищений.

За ці три дні написав двоє оповіданнів... Ех, якби кожен день так їсти! Три дні по п'ядесят копійок на день! Це дві дині і два хунти хліба. А тій пані, що дала грошей, хотів присвятити вірша... Але вона була така товста... Якби вона важила на два пуди менше, я-б написав. Справді! Зустрів знайомого. Випадково сказав, що іду у степ до ночі.

— А коли-ж ви обідаєте? — спитав.

Я пояснив, що ніколи не обідаю... Він здивувався і ніяк не міг зрозуміти. Бідний! Певно він ніколи не був рік і п'ять місяців без роботи! А в руках у мене була книга, він спитав, що то за книга... Я посоромився сказати, бо була то „Книга для хозьяк“...

Я приходжу у балку, лягаю під тінь і розкриваю книгу. Кладу в рот шматок хліба, малий, малий і читаю:

— На вісімнадцяте червня: перше: „Червоний борщ із сметаною“,

друге: „Свинячі котлети ...з горошком“

Я смакую свинячі котлети хвилини дві й шукаю очима далі:

На третє: „Компот“.

Це мені не до вподоби і я читаю далі:

На десерт: „Кофе або морожене“.

Це краще, але полуниці з молоком ще краще.

Читаю меню на дев'ятнадцяте, двадцяте, двадцять перше; читаю, поки не стомлюся від їжі й не засну.

Знов заробив п'ядесят копійок. Коли буде так і надалі, то я стану зовсім нормальною людиною. Грошей вистачило на три дні, бо дозволив, з надією на краще, трохи гульнути: купив білого хліба й баклаван. Ці дні використав на переписку та приборку. За останні дні кімната стала, як свиношник; сам ходив брудний і обдертий. Помив підлогу і виправ та полагодив сорочку й штани. Як я міг ходити такий брудний? Згадав: коли людина потопає, не жалкує, що вода не солодка.

А тепер я буду інший: розчешу волосся й буду кожен день вмиватися... А поки що я їв лише вчора...

А надворі вечір, ніч, день... В голові птахи літають і хтось у кеглі грає, в грудях ніе...

Лікар учора казав, якщо буду так жити, то не більше як рік протягну... Ну, як усі лікарі, він, звичайно, бреше...

По стіні дряпається павук...

Кажуть, дикуни їдять павуків... Невже й вони такі голодні?

Павук, ох, якби він був трохи більший! Я підводжуся і кричу:— хоч трохи!— і злісно б'ю павука.

На стіні залишається чорна пляма і ноги ще дригаються...

Я стою й сумую над ним.

— Павуче, мій павуче!

— Дикуни їдять павуків.

— Мабуть, там павуки великі, великі.

— І чому я не дикун?

Сідаю, з очей лється вода, вона солона.. Встаю й кажу рішуче:

— Пролетарій не повинен плакати, хоча й голодний! Пролетарій ніколи не повинен занепадати духом!

Мотаю головою й кажу:

— І який це дурень сказав?... який дурень?

А ввечері знову почалося...

Темне, напружене око важко, вперто дивилося. Дивилося, поки не взяло всю кров з мого серця. Тоді його змінила жінка, вона знову примусила мене сісти й писати. Перо не слухалося, але вона штовкала мене у спину й шепотіла:

— Ти мусиш! Ти мусиш! — і я писав.

Нарешті, наліг на перо, і воно зламалося. З чорнила, від бризок створився чудний визерунок. Я розглядаю, здалося—ніби знайоме щось.

— А-а, це—борода Марксова. От він уже киває мені і щось каже. Що він каже? Він хитає своєю бородою й застелює нею весь світ, голос його не шепоче, а гримить... Цей голос розрізає мене. Я не хочу слухати його... Я не хочу... Беру „Капітал“ і накриваю ним Маркса. Читаю:

— 2) Відносна форма вартости.

а) Зміст відносної форми вартости.

Для того, щоб знайти, яким чином вираз вартости товару тримається у відношенні двох товарів, необхідно спочатку проаналізувати його, зовсім не звертаючи уваги на його якісний бік...—якісний...—ий...—й. Літери стрибають за вікно. Власне кажучи, яке мені діло до якісного боку товару, коли у мене в шлунку немає ніякої кількості?.. Книгу кладу під стіл.

І в цей час приходить дівчина. Вона щось шепоче мені й ніжно проводить по чолі рукою.

— Спи, милий, спи...—і я слухняно засинаю

Прокидаюся у великій кімнаті, мені кажуть, що у мене був голодний тиф і що через два тижні я зможу піти додому. Вони мене вітають. Чудні... Лише два тижні я ще буду тут, а потім знову додому, а вони мене вітають.

От несуть суп. Як він пахне, краще ніж фіялки

Тут записки мого товариша Петра кінчаються.

Він вийшов з лікарні. Вітер хитає в усі боки. Варя піддержує за руку. Сонце світить так ясно й золота осінь киди йому конфеті. Килими м'які розстилає під ноги. Голова крутиться.

— Що ти?—питає Варя.

— Нічого,—відповідає він і хоче додати ще де-що, але дихання припиняє кров. Вона вилітає й червонить сорочку. Варя дивиться злякано. Для неї це новина.

Крізь сон Петро бачить, як падає завіса. Це опера „Паяци“ й чути голос:

— Комедія скінчилася!

Але він, напружуючись, кричить:

— Ми ще повоюємо! Да! Ми ще повоюємо, чорт задери

Через тиждень він умер.

Його поховали за рахунок соцстраху.